

N:o 233.

Af herr **K. A. Staaff** m. fl., i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af §§ 49 och 87 regeringsformen samt § 13 till och med 20, äfvensom §§ 22, 25 och 38 riksdagsordningen.

I till Riksdagen aflåten proposition har Kungl. Maj:t föreslagit vissa ändringar i nu gällande bestämmelser om valrätt till Andra Kammaren och framställt åtskilliga därmed i samband stående grundlagsändringsförslag.

Då vi icke kunna till alla delar gilla hvad propositionen innehåller, vilja vi härigenom med anledning af densamma till Riksdagens öfvervägande framställa de förslag till ändringar i gällande valrättsbestämmelser och därmed sammanhörande ämnen, hvarom vi efter gemensamma öfverläggningar enat oss.

Innan vi öfvergå till en detaljerad framställning af vår uppfattning i frågan och våra därå grundade önskemål anse vi oss emellertid böra framhålla följande.

Den kungl. propositionen är utarbetad till följd af den skrifvelse, som 1902 års Riksdag aflät till Kungl. Maj:t. Själfva skrifvelsen innehåller visserligen icke någon motivering, men de beslut af kamrarne, hvarpå den grundar sig, innefattade vissa antydningar om det sätt för rösträttsfrågans

lösning, som Riksdagen — om den ock ingalunda bestämdt förordade det — likväl ansåg särskildt böra komma under ompröfning. En jämförelse mellan dessa kamrarnes beslut och den nu föreliggande propositionen ådagalägger, att regeringen i representationens uttalanden haft anledningar och uppslag till nästan alla de hufvudsakliga bestämmelser, som propositionen innehåller. Under sådana omständigheter kunna vi i de anmärkningar, vi komma att rikta mot åtskilliga punkter i regeringsförslaget, så mycket mindre inlägga något klander mot regeringen, som åtskilliga af dem, som undertecknat denna motion eller instämt i motionens hufvudsyfte, med sina röster bidrogo till 1902 års Riksdags omnämnda beslut. Men gifvet är å andra sidan, att lämpligheten af det sätt för rösträttsfrågans lösning, som vid 1902 års riksdag ifrågasattes, först kan undergå en uttömmande och mångsidig pröfning nu, då ett utarbetadt förslag föreligger. Dessa reflexioner gälla i all synnerhet frågan om den i vårt land alldeles opröfvade proportionella valprincipen, om hvilken man naturligtvis ej kunde förutse, huru den i tillämpningen skulle gestalta sig, förrän ett därpå grundadt, i detalj genomfördt förslag kommit till stånd.

Då vi nu öfvergå till ett skärskådande af propositionen, finna vi oss till en början böra erkännsamt konstatera den upphöjda och fördomsfria åskådning, som ligger till grund för densamma. Denna åskådning har i chefens för justitiedepartementet motivering framträdt i uttalanden, som helt visst skola finna en kraftig återklang hos breda och djupa lager af det svenska folket. Och hvilken lösning än må vara rösträttsfrågan förbehållen, äro vi förvissade, att de vida, under rösträttsfrågans hittillsvarande behandling aldrig med en regerings auktoritet framburna synpunkter, som motiveringen innehåller, skola verksamt bidra till att göra lösningen god.

Beträffande själfva den grundval, hvarpå regeringsförslaget är byggdt, nämligen att valrätten till Andra Kammaren bör genom borttagande af det nuvarande censusstrecket göras oberoende af direkt beskattning, ansluta vi oss utan förbehåll till hvad Kungl. Maj:t i denna del föreslagit.

De inskränkande bestämmelser i fråga om valrättens utöfning, som innehållas i den föreslagna § 17 riksdagsordningen, kunna vi däremot ej lika obetingadt gilla.

Sålunda hålla vi före, att den i regeringens förslag uppställda valåldern är något för hög. Då för några år sedan ett större antal ledamöter af Andra Kammaren enade sig om ett reformprogram i rösträttsfrågan, ingick såsom en punkt däruti, att valåldern skulle höjas från 21 år till 25 år. Därmed afsågs, att hvar och en, som vid *valtillfället* uppnått 25 års ålder, också skulle, så vidt han uppfyllde öfriga förutsättningar, äga rösträtt. Vid senare framkomna förslag befanns, att bestämmelsen om val-

åldern i grundlagen ej lämpligen borde hänföra sig till åldern vid själfva valtillfället, utan hellre borde formuleras medelst fastställande af viss ålder, som valmannen under valåret eller året före detta skulle hafva uppnått. Så har ock skett i den nu föreliggande kungl. propositionen. Men medan denna innehåller, att tjugufem-års-åldern skall vara uppnådd under kalenderåret före valet, mena vi, i anslutning till nyss antydda reformprogram, att det bör vara fullt tillräckligt, om denna ålder uppnåtts eller uppnås under det kalenderår, då valet hålles. Denna ändring skulle innebära en icke oväsentlig fördel för sådana män, som under valåret fylla 25 år och som eljest måste bli 27 à 28 år gamla, innan de kunde komma i tillfälle att deltaga i de vid hvarje treårsperiods slut infallande valen till Andra Kammaren.

Med det i propositionen uppställda krafvet på fullgjord värnplikt, mot hvilket vi ej hafva något att erinra, äger frågan om valåldern ett visst samband. Valmannen bör nämligen hafva uppnått den ålder, att det väsentliga af värnpliktstjänstgöringen i regel måste anses undångjordt. Och detta blifver fallet äfven med den ändring af valåldern vi förorda, ty värnpliktsöfningarna skola ju äfven efter deras utsträckning till hela den beslutade tidslängden i allmänhet vara fullgjorda under det tjugufjärde lefnadsåret.

Och hvad valbarheten beträffar, hvilken i viss mån skulle påverkas af detta stadgande, så torde det väl alltid komma att höra till de stora sällsyntheterna, att någon skulle väljas till riksdagsman, innan han fyllt 25 år. Men äfven om så undantagsvis skulle inträffa, hinner den nyvalde riksdagsmannen före lagtima riksdags början uppnå den nu stadgade åldern af 25 år. Då man ej bör mer, än hvad som med hänsyn till krafvet på fullgjord värnplikt är nödigt, öka valrättsåldern, torde alltså vårt förslag innebära en god lösning af åldersfrågan.

Att den, som står under förmynderskap eller är försatt i konkurs-tillstånd, ej bör äga valrätt, anse vi riktigt.

Däremot betvifla vi, att propositionen funnit ett i allo lyckligt uttryck för undantagande från valrätt af understödstagare. Visserligen äro vi fullt ense med regeringen därom, att ett undantag i detta afseende bör göras. Men mångahanda exempel kunna ådagalägga, att den formulering propositionen innehåller skulle komma att träffa personer, hvilka ej rättvisligen borde hemfalla under undantaget.

Då nämligen enligt propositionen »den som häftar för understöd, hvilket under löpande eller sistförflutna kalenderåret af fattigvårdssamhälle tilldelats honom själf, hustru eller minderårigt barn,» skall hafva förverkat sin rösträtt, vill det synas som om hvarje understöd, oafsedt af hvilken

beskaffenhet det varit, oafsedt huruvida det varit alldeles tillfälligt och oafsedt om någon verklig försummelse kan läggas personen i fråga till last, skulle kunna hänföras under bestämmelsen.

Men icke kan det väl vara riktigt, att, därest en kommun af fattigvårdsmedel understödt obemedlade barn med skodon eller andra klädespersedlar eller vissa tider tilldelat dem bespisning, dessa barns fäder därigenom skulle beröfvas politisk rösträtt. Icke kan det väl vara riktigt, att, om en kommun understödt en medellös fader till en större familj med kostnaden för ett vansinnigt eller med svår sjukdom behäftadt barns vårdande å hospital eller sanatorium, fadern därigenom skulle förlora sin rösträtt. Med propositionens formulering torde emellertid så kunna blifva fallet. Det må vara att sådana understöd, som vi exempelvis nämnt, ej nödvändigt behöfva orsaka, att fadern skall anses »häfta för understöd». Men att han, under vissa ej på honom själf utan på kommunens sätt att tilldela och bokföra understöden beroende förutsättningar, kan blifva dess gäldenär, hålla vi för säkert.

Ännu ett exempel må anföras. En äkta man har för sin och de sinas utkomst begifvit sig bort från det gemensamma hemmet till någon ort, där rikligare arbetstillfälle gifves. Han kan därifrån ordentligt hafva sändt hustrun medel till hennes och barnens underhåll. Men hustrun kan af lättja och liknöjdhet förslösa de erhållna tillgångarna och försumma hemmet, så att fattigvården måste träda emellan och tilldela understöd. Kan det under sådana förhållanden vara öfverensstämmande med billighet, att den ordentlige familjefadern mister sin rösträtt? Säkerligen icke, men detta torde dock kunna blifva följen af den ifrågavarande bestämmelsens affattning i propositionen. Ty enligt fattigvårdsförordningen lärer mannen nog få anses i sådant fall häfta för det tilldelade understödet.

Vi tro att dessa exempel kunna vara tillräckliga för att ådagalägga, att man måste söka finna en annan formulering än propositionens, en formulering som med största möjliga noggrannhet begränsar undantaget till de fall, då understödstagaren påtagligen kommit i sådan ställning, att utöfvandet af rösträtt ej lämpligen kan honom medgifvas.

Den enda i detta afseende tillfredsställande utväg vi kunna finna är att begränsa undantaget till sådana fall, då en persons allmänna rättsställning jämlikt gällande fattigvårdslagstiftning undergått en väsentlig förändring. Dessa fall återfinnas i nu gällande fattigvårdsförordnings 35 § mom. 1 och 2. Det förra af dessa lagrum föreskrifver, att fattigvårdsstyrelsen äger målsmans- och husbonderätt öfver den, som af fattigvårdssamhället åtnjuter full försörjning, hvilken ej är blott tillfällig, samt husbonderätt ej mindre öfver enhvar, som för sig åtnjuter annan fattigvård,

än ock öfver den, hvars minderåriga barn eller hvars hustru enligt 1 § åtnjuter full försörjning, som ej är tillfällig, samt att denna målsmans- och husbonderätt gäller så länge fattigvården fortfar. Det senare lagrummet stadgar, att, om någon genom lättja eller liknöjdhet ådrager sitt minderåriga barn eller sin hustru sådan nöd, att fattigvård måste enligt 1 § fattigvårdsförordningen någon af dem lämnas, skall han, äfven om fattigvården är tillfällig, stå under fattigvårdsstyrelsens husbondevälde, till dess den kostnad, fattigvårdssamhället tillskyndats, blifvit godtgjord, samt att den är förfallen till enahanda påföljd, hvars minderåriga barn, enligt hvad längre fram i förordningen säges, anhålles för bettlande och på fattigvårds-samhällets bekostnad hemsändes.

Om man med utgångspunkt från nu anförda bestämmelser föreskrifver, att den, som på grund af gällande föreskrifter angående fattigvården står under fattigvårdsstyrelsens målsmans- eller husbonderätt, ej må äga valrätt, torde man precisera det ifrågavarande villkoret för rösträttens utöfning så långt möjligt är och förebygga mångahanda trakasserier, som med propositionens formulering äro att befara.

Och om äfven några fall skulle kunna påvisas, hvilka med denna begränsning ej kunna hänföras under undantaget, ehuru man kunde tycka, att de borde göra det, tro vi att detta är af underordnad betydelse i jämförelse med den fördelen, att en stor mängd fall, hvilka säkerligen ej böra komma in under undantaget, med otvetydig klarhet därifrån blifva uteslutna.

I kungl. propositionen undantages vidare från valrättens utöfning »den, som icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, hvilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren». Denna bestämmelse innebär dels en utvidgning, dels ock en inskränkning i det nu gällande s. k. utskyldsstrecket. Utvidgningen består däri, att medan nu gällande föreskrifter afse allenast kommunalutskylder, afser propositionen jämväl utskylderna till staten. Inskränkningen åter består däruti, att propositionen icke fordrar, att valmannen skall vara fri för kommunalutskylder, som förfallit till betalning tidigare än det tredje kalenderåret före valåret, eller för sådana kommunalutskylder, som förfallit till betalning under själfva valåret. Nu gällande föreskrifter fordra däremot utan all begränsning, att alla kommunalutskylder, som förfallit ända intill själfva valtillfället, skola vara guldna.

Det s. k. utskyldsstrecket har under de senare åren varit föremål för ganska liflig debatt i pressen och på allmänna politiska möten, hvarvid äfven från frisinnadt håll rätt skilda uppfattningar rörande detsamma befogenhet gjort sig gällande.

Så har å ena sidan betonats, att det ingalunda kunde anses obilligt, om såsom villkor för utöfningen af en medborgares högsta politiska rättighet uppställdes krafvet på fullgjord skatteplikt till stat och kommun; att den, som bruste i skattskyldighetens fullgörande och sålunda vältrade sina bördor öfver på andra medborgare, ej borde vara berättigad att med dem deltaga i val af folkrepresentanter, samt att, då det nu vore ifrågasatt att borttaga alla censusbestämmelser, krafvet på skattskyldighetens fullgörande ej kunde betraktas annorlunda än som ett ordentlighetsstreck.

Å andra sidan har den hufvudsakligaste anmärkningen mot utskyldsstrecket i dess bägge former — såsom statsutskyldsstreck och kommunalutskyldsstreck — bestått däruti, att dess verkan ofta kunde vara beroende af rena tillfälligheter. Sjukdom, oförvållad arbetslöshet, dyr tid eller ekonomiska förluster kunde göra det omöjligt äfven för den mest samvetsgranne att erlægga sina utskylder, vid hvilket förhållande man ej rimligtvis kunde beteckna utskyldsstrecket såsom blott och bart ett ordentlighetsstreck, och såsom skatteindrivningsmedel borde det ej konkurrera med hvad i sådant afseende vore eftersträfvansvärdt, nämligen ett välordnad upp-
bördsväsende.

Beträffande kommunalutskylderna har man särskildt påpekat, att dessa vore till storleken synnerligen växlande i olika kommuner. Krafvet på dessa utskylders betalning såsom villkor för valrättens utöfning komme således att betyda något helt annat och långt mera betungande för den valman, som vore bosatt i en kommun, där utskylderna äro stora, än för den, som vore bosatt i en kommun, där utskylderna utgå med ringa belopp.

Att äfven bland dem, som undertecknat denna motion eller instämt i dess hufvudsyfte, förefinnas vissa skiljaktigheter beträffande det nu ifrågasvarande villkoret för valrättens utöfning, skall ej förnekas.

Men principiellt ogillande af utskyldsstreck i allmänhet behöfver ej utsluta det medgifvandet, att man måhända ej bör allt för orubbligt fasthålla vid krafvet på hvarje utskyldsstreckes utplånande ur grundlagen, då ju onekligen hos en stor del af vårt folk särskildt på landsbygden den uppfattningen är vida utbredd och djupt rotad, att något slags utskyldsstreck måste såsom villkor för rösträttens utöfning stadgas.

Å andra sidan kan det ju äfven af dem, som omfatta en motsatt åskådning, ej bestridas, att det fjärmare sambandet mellan skattskyldigheten till kommuner och den politiska rösträtten äfvensom den så väsentligt olika skattebördan inom olika kommuner med skäl kunna väcka tvifvel om det kommunala utskyldsstreckets lämplighet.

Vi detta förhållande hafva undertecknade i känslan af det stora an-

svar, som hvilat å oss, med ömsesidigt modifierande af personliga önskemål såsom en praktisk medelväg uti vårt förslag inrymt ett statsutskyldsstreck med samma bestämmelser i öfrigt som kungl. propositionen innehåller.

Att vi ansluta oss till regeringens förslag i afseende å den däri uppställda fordran å fullgjorda värnpliktsöfningar såsom villkor för valrättens utöfning, hafva vi redan omnämmt.

I propositionen föreslås, att valen till Andra Kammaren skola vara proportionella och omedelbara. Den senare bestämmelsen anse vi innebära en gifven förbättring i nu gällande föreskrifter. Den är i själfva verket att betrakta såsom en mognad frukt af utvecklingen, då de allra flesta valkretsar redan öfvergått till det omedelbara valsättet, hvars fördelar torde vara så allmänt erkända, att vi ej behöfva uppehålla oss därvid.

Men hvad det proportionella valsättet angår, kunna vi ej ansluta oss till den kungl. propositionen. Då vi härefter vilja anföra några af de hufvudsakligaste grunder, hvarför vi ej kunna godkänna regeringsförslaget i denna del, anmärka vi till en början, att vi i fråga om själfva sättet för den proportionella valprincipens genomförande i det följande hafva för ögonen den metod, som innehålles i det propositionen bifogade förslag till vallag. Vi vilja emellertid betona, att denna metod, så vidt vi förstå, säkerligen är en bland de mest fulländade af hittills föreslagna proportionella valmetoder. Den grundliga och omsorgsfulla utredning, som den för förslaget förberedande tillsatta kommittén framlagt, den allsidiga pröfning, som den ägnat olika metoder, och själfva kommitténs framstående sammansättning synes oss ock utgöra en god borgen för att vi ej mistagit oss i detta vårt omdöme.

Då vi med afseende närmast å den i vallagsförslaget innehållna metoden gå att uttala oss om det proportionella valsättet, tro vi således ej, att de anmärkningar vi ärna framställa skulle i någon väsentlig mån försvagas, i händelse grundlagsförslaget allmänna regel om valens proportionalitet utfylldes genom en annan metod än den, som föreligger i vallagsförslaget. I hvarje fall torde den utgångspunkten vara riktig, att, därest det proportionella valsättet hos oss skulle införas, detta skulle komma att ske genom föreskrifter, som i allt hufvudsakligt vore öfverensstämmande med vallagsförslaget.

Om den grundåskådning, hvarifrån anhängarne af ett proportionellt valsätt utgå, formuleras sålunda, att man i ett folks representation bör söka i möjligaste mån bereda uttryck för så många olika grupper af valmän, för så många olika skiftningar i valmännens politiska uppfattning som möjligt, är denna åskådning enligt vår mening grundad på rättvisa och billighet. Men vi vilja här genast erinra, att en sådan åskådning ej

kan sägas hafva kommit till verklighet genom regeringsförslaget. Ty det är stor skillnad på att söka i *representationen* åstadkomma en trogen afspiegling af väljarnes meningsskiftningar och att söka åstadkomma en sådan afspiegling i den *ena afdelningen* af en tvåkamarrepresentation. Men regeringsförslaget afser blott det senare.

Nu säger det sig själfvt, att hvad som i förevarande afseende är rättvist vid val till Andra Kammaren måste vara rättvist vid val till den Första. Det säger sig själfvt, att om billigheten fordrar, att minoriteten bland Andra Kammarens valmän skall blifva i möjligaste utsträckning representerad, bör billigheten också fordra, att minoriteten bland Första Kammarens valmän erhåller liknande möjlighet att blifva företrädd i riksförsamlingen. Det synes oss sålunda innebära en påfallande brist på följdriktighet att upphöja hänsynen till den förra minoritetens rätt till en grundlagshägnad princip, men lämna den senares lika välgrundade rätt alldeles ur räkningen.

Se vi åter på saken ej från synpunkten af minoritetens intresse, utan från synpunkten af den verkan, som ett proportionellt valsätt, tillämpadt blott på valen till Andra Kammaren, skulle utöfva på själfva representationens sammansättning, framträda betänkligheter af den mest afgörande beskaffenhet.

Första Kammaren har ju under den tid, som förflutit efter representationsförändringen, alltmera samlat sig om utpräglade konservativa åsikter och omfattat vissa ensidiga intressen. Så vidt man kan skönja, kommer detta förhållande för en lång framtid att fortfara, därest nuvarande valbestämmelser bibehållas. Det är således något, hvarmed man gör bäst i att räkna såsom en gifven faktor. Den åskådning, som Första Kammaren sålunda i stort sedt företräder, har naturligtvis anhängare äfven bland valmanskåren till Andra Kammaren — både den som nu finnes och den, som skulle bildas genom en betydande utsträckning af valrätten. Men det torde ligga i sakens natur, att dessa anhängare åtminstone under vanliga förhållanden skola utgöra ett mindretal bland valmännen till Andra Kammaren. Då det proportionella valsättet obestriddigen främjar minoritetens konsolidering, skulle således ett sådant valsätt genomfördt blott vid valen till Andra Kammaren lätteligen komma att på ett onaturligt sätt förstärka Första Kammarens redan nu i förhållande till flertalet andra länders öfverhus mycket stora makt inom representationen. Detta kan icke anses vara rättvist. Och vi måste därför för vår del beteckna såsom en första och ovillkorlig förutsättning för införande af proportionellt valsätt till Andra Kammaren, att sådant införes äfven vid val till Första Kammaren.

Då, så vidt vi känna, all sannolikhet saknas för att den sålunda an-

gifna förutsättningen skulle kunna blifva verklighet, kunde vi här afsluta våra betraktelser öfver det proportionella valsättet. Vi vilja enellertid ytterligare framhålla några synpunkter, hvilka, äfven därest detta valsätt skulle kunna tänkas blifva antaget för att gälla vid valen till båda kamrarna, äro ägnade att framkalla stora betänkligheter.

En svår stöttesten för de proportionella systemens anhängare är spörsmålet, huru partitvång skall kunna undvikas. I vårt land skulle det helt säkert möta öfvervinneligt motstånd, i fall det ifrågasattes, att valmannen skulle rösta med en valsedel, som vore uttryckligen betecknad såsom »höger», »vänstern» eller hvad nu de olika partierna månne bära för namn. Den kungl. propositionen innebär ej heller, att så skall ske. Men den undgår det allenast genom anlitan af en utväg, som undviker den stötande formen och accepterar själfva saken. Ty enligt förslaget gifver valmannen, då han t. ex. röstar på kandidaten A., sin röst i första rummet åt den kandidatlista, på hvilken A. står, och i andra rummet åt personen A. Hvad är detta annat än tvång att rösta med ett visst parti? Det är sant, att valmannen ej, om nu A. t. ex. finnes upptagen på högerens lista, behöfver gå till urnan med en sedel, på hvilken står tryckt eller skrivet ordet »höger». Men detta är ju tämligen likgiltigt, när dock hans röst på A. i första rummet är en röst åt A:s parti och han ej äger möjlighet att rösta på A. utan att därigenom rösta för dennes parti. Han måste, i händelse han vill rösta på A., riskera att bidra till seger för kandidater, som han måhända alldeles ej önskar se valda. Han kan visserligen förminska risken genom att dela sin röst på två listor. Men därigenom förminskar han ock sitt understöd åt den af honom omfattade kandidaten A.

Öfvergå vi från själfva principen till de förutsättningar i afseende å valkretsanordning, som principens genomförande fordrar, synas oss dessa lika litet tilltalande. Valkretsarne måste erhålla ett omfång, som i ett land med stor utsträckning och gles befolkning kan befaras medföra vissa menliga resultat. För det första måste, om ej valen skola vårdslösas och utgången komma att slumpvis afgöras, en kraftig valledning taga valmännen och deras intressen om hand. En valledning är i och för sig intet ondt, där den naturligt utvecklar sig ur förhållandena och ansluter sig till valmännens åskådningar och vanor. Men det är säkerligen bättre, om en sådan valledning står valmännen nära, såsom kan ske i de hittills varande valkretsarne, än om den fjärras från dem. Den faran ligger då nära till hands, att valledningen öfvertages af män, hvilka göra den till ett slags yrke och utan den intima kännedom om valmännens uppfattningar, som de smärre valkretsarne befrämja, betrakta sin uppgift ur andra syn-

punkter än såsom ett blott medel för förverkligande af valmännens egna önskingar.

En ej alldeles oviktig synpunkt är vidare den, att kostnaderna för valförberedelser i vårt land, hittills i de flesta kretsar helt obetydliga, sannolikt skulle afsevärdt ökas och på sina ställen kunna springa upp till stora belopp. Och där valförberedelserna erfordra större penninguppsättning, ligger alltid den faran nära till hands, att ett parti, för hvilket sådan uppsättning spelar mindre roll, har större utsikt att hemföra segern.

Med skäl kan ifrågasättas, huruvida ej det proportionella valsystemet måhända är mera lämpadt för länder, där det politiska intresset vunnit större styrka än hittills hos oss varit fallet. Den sporre, som möjligheten att vinna eller förlora en valkrets gifver, skulle näppeligen vid proportionella val i kretsar, där det blott gällde en representant mer eller mindre, verka med samma eggelse.

På sätt vi ofvan antydtt, är grundtanken i det proportionella valsättet utan tvifvel väl förtjänt att beaktas. Men det förefaller oss påtagligt, att en princip, som måste verka så omgestaltande på många invanda förhållanden, om den skall införas i ett land, till en början borde vinna tillämpning vid val af mindre omfång än riksdagsmannavalen. Att detta valsätt kan verka fördelaktigt vid utseende af beredningar och utskott i beslutande församlingar och måhända äfven vid val af stadsfullmäktige synes oss ganska sannolikt. Genom försök å smärre områden kunde erfarenhet vinnas, fördelarne framstå i rätt dager och möjliga brister genom vidtagna förändringar efter hand afhjälpas. Först om valsättet genom dylik tillämpning vunne allmänt förtroende, tro vi att frågan om dess användande vid riksdagsmannaval — alltid under förutsättning att det gällde valen till bägge kamrarna — möjligen borde återupptagas. Men att dessförinnan gifva sig in på ett äfven i utlandet jämförelsevis nytt och ej mycket pröfvadt valsystem af så vidtgående konsekvenser som den proportionella metoden synes oss alltför vågadt.

Slutligen konstatera vi såsom ett efter vår mening obestridligt faktum, att den betänksamma ståndpunkt vi nu utvecklat gentemot det proportionella valsättet står i full samklang med en mycket stark folkmening. Och redan det betänkliga i att i en så viktig fråga påtvinga landet en anordning, som uppenbarligen betraktas med misstro, bör mana till den allra största försiktighet.

Likasom regeringen finna vi uppenbart, att med genomförande af en så utsträckt rösträtt, som nu är i fråga, den olikhet i representationsrätt, som för närvarande förefinnes mellan land och stad, bör försvinna och att

därmed äfven all annan fixering af antalet riksdagsmän än den, att hela antalet skall vara 230, bör upphöra.

Vid sådant förhållande framställer sig spørgsmålet om de grunder, å hvilka en ny valkretsindelning bör fotas.

Härvid vilja vi då till en början göra tvenne erinringar. Den ena är, att med upphäfvande af den nu gällande olikheten i representationsgrunden det icke längre är såsom hittills ovillkorligen nödvändigt, att städerna rösta för sig och landsbygden för sig. Den andra är att, därest det proportionella valsättet ej införes, flermansvalkretsar ej heller äro nödvändiga.

Huruvida detta oafsedt det ändock kan vara lämpligt och önskvärdt, att städerna välja för sig eller att riket indelas i flermansvalkretsar, är naturligtvis härmed ej afgjort. Beträffande den senare af dessa frågor framgår emellertid vår ståndpunkt redan af hvad vi vid behandlingen af spørgsmålet om det proportionella valsättet yttrat om stora valkretsars olämplighet för vårt land. Vi kunna således nu utan ytterligare motive-ring såsom vår åsikt framhålla, att valkretsindelningen åtminstone å landsbygden bör utföras genom anordnande af enmansvalkretsar. Frågan om städerna i regel böra rösta för sig och landsbygden för sig, likasom frågan, huruvida jämväl de större städerna böra uppdelas i enmansvalkretsar, skola hvar i sin ordning här nedan uppmärksammas och behandlas.

Klart är, att en fullt rättvis uppdelning af riket i valkretsar för riksdagsmannaval, matematiskt taget, bäst skulle ernås, ifall man efter fastställande af det tal, som uttrycker förhållandet mellan rikets folkmängd och hela representantantalet eller den s. k. valkvoten, indelade landet i distrikt, hvart och ett innehållande en folkmängd, som motsvarar valkvoten. Därefter kunde man då antingen låta hvarje distrikt bilda en valkrets med rätt att välja en representant eller sammanslå flera distrikt till ett med rätt att välja ett antal representanter lika med antalet af de primära distrikt, hvaraf det är sammansatt. I bägge fallen skulle en ur matematisk synpunkt fullt rättvis fördelning af representanternas antal uppnås. I bägge fallen blefve emellertid dessa distrikt hvad man skulle kunna kalla konstruerade valkretsar. Ty de måste alltid förutsätta en särskild för ändamålet verkställd uppdelning, utan möjlighet af anslutning till någon redan befintlig administrativ eller judiciell riksindelning.

Vi tro oss utan vidare kunna förkasta denna metod såsom alldeles opraktisk och ledande till synnerligen stora svårigheter i mångahanda afseenden. Och vi öfvergå således till att uppsöka de grunder, efter hvilka naturliga valkretsar, det är sådana som ansluta sig till någon redan gällande indelning, kunna fastställas.

Härvid synes oss alldeles gifvet, att, hvad landsbygden angår, indel-

ningen i domsagor erbjuder den bästa anknytningspunkten för en politisk valkretsindelning. Den judiciella indelningen är i själfva verket den enda, som innefattar distrikt af lämplig storlek för ändamålet. Den gör särskilda anordningar för anskaffande af valförrättare onödiga, då detta uppdrag gifvetvis bör tillkomma domhufvudena. Och den har såsom underlag för de politiska valen redan länge varit pröfvad utan att några anledningar till missnöje däröfver försports.

Vi uppställa sålunda såsom en första princip, att domsagorna å landet, vare sig deras folkmängd uppgår till valkvoten eller ej, böra hvar för sig bilda egna valområden, hvaraf följer, att för hvar och en af dem skall väljas åtminstone en riksdagsman. Och någon anledning att frågå hvad hittills varit gällande därutinnan, att ej blott municipalsamhällen utan äfven köpingar ingå i dessa valkretsar, synes oss ej förefinnas.

I fråga om städerna är det till en början själfklart, att hvarje stad, hvars folkmängd uppgår till eller öfverstiger valkvoten, bör bilda ett valområde för sig med rätt således att utse åtminstone en riksdagsman.

Beträffande de öfriga städerna hafva olika meningar försports. Hvad angår de smärre bland de städer, hvilkas folkmängd ej uppgår till valkvoten, synes oss emellertid frågan vara lätt afgjord. Dessa samhällen skilja sig ju i intet annat afseende än att de äga stadsrättigheter från sådana till boningsorten sammanträngda landssamhällen, som stations- och municipalsamhällena, hvilka i många fall ha större folkmängd än de mindre städerna. Det saknas då allt skäl att i valafseende behandla ifrågasvarande städer annorlunda än dessa samhällen. De böra likasom köpingar och sådana samhällen ingå i dem omgifvande domsagor och med dem införlifvas till valområden. En stad, som sålunda borde sammanföras med domsaga, skulle emellertid kunna vara så belägen, att den ej omslutes af en domsaga, utan gränsar till två eller flera domsagor. I sådant fall hafva vi tänkt oss, att, om staden af ålder räknats till visst härad eller tingslag, den skulle sammanföras med den domsaga, till hvilken häradet eller tingslaget hör. Skulle det undantagsvis inträffa, att det ej kunde utrönas, till hvilket härad eller tingslag staden ursprungligen räknats, synes oss frågan enklast afgöras genom att föra densamma till den angränsande domsaga, som har minsta folkmängden.

Ett annat förhållande är däremot onekligen för handen, om vi se på de större städer, hvilkas folkmängd dock ej uppgår till valkvoten, t. ex. Lund, Landskrona, Halmstad, Borås m. fl. De förete så pass utpräglade skiljaktigheter från landsbygden, att deras sammanförande med denna vid politiska val sannolikt hvarken skulle tillfredsställa dem själfva eller den landsbygd, med hvilken de sålunda skulle komma att sammanföras.

Det spörsmålet uppstår då, hvar gränsen bör sättas mellan de städer, hvilka böra sammanföras med omgifvande domsagor, och dem, hvilka böra rösta för sig. Detta spörsmål torde näppeligen kunna lösas efter några rent principiella grunder. Här måste billighets- och lämplighetshänsyn gifva utslaget. För vår del tro vi, att man skulle träffa det riktiga, om man satte gränsen sålunda, att de städer, hvilkas folkmängd, ehuru den ej uppgår till hela, dock uppgår till eller öfverstiger halfva valkvoten, skola bilda själfständiga valkretsar, men att mindre folkrika städer skola förenas med omgifvande domsaga till gemensamt valområde.

Med tillämpning af det nu sagda komma vi således till följande trenne ledande grundsatsar:

1. Hvarje område, bestående af en domsaga jämte däri inneslutna städer, hvilkas folkmängd ej når upp till halfva valkvoten, skall välja minst en riksdagsman.

2. Hvarje stad, hvars folkmängd uppgår till eller öfverstiger valkvoten, skall jämväl välja minst en riksdagsman.

3. Hvarje stad, hvars folkmängd utan att nå upp till hela valkvoten likväl uppgår till eller öfverstiger hälften däraf, skall välja en riksdagsman.

Utän vidare motivering kunna vi genast ytterligare tillägga följande grundsats.

4. Hvarje sådant område, som nämnes under 1, och hvarje sådan stad, som nämnes under 2, skall välja så många riksdagsmän, som områdets eller stadens folkmängd motsvarar valkvoten.

De nu uppställda grundsatserna äro emellertid ej tillräckliga. Det kan inträffa, att hela det antal riksdagsmän, som skall väljas, ej med tillämpning af dessa grundsatsar blir placeradt. Så skulle för närvarande blifva fallet. Det antal riksdagsmän, som enligt samma grunder blefve att utse, skulle komma att utgöra 185. Följaktligen skulle 45 återstå, för hvilkas fördelning annan grund måste utfinnas. Denna grund synes emellertid gifva sig själf. Då en del områden och städer fått välja hvar sin riksdagsman, utan att deras folkmängd ens uppgått till valkvoten, kunna dessa, som redan erhållit mera än de strängt matematiskt taget egentligen skulle ha rätt till, tydligen ej göra anspråk på någon representant utöfver den de redan erhållit. Det felande antalet representanter bör i stället fördelas på de öfriga områden och städer, hvilkas folkmängd visar öfverskott öfver tal, hvari valkvoten en eller flera gånger jämnt innehålles. Och någon rättvisare grund för att afgöra, hvilka bland dessa som böra erhålla ytterligare hvar sin representant, än att låta detta bestämmas af de största öfverskotten, torde ej finnas.

Vi uppställa således ytterligare denna regel:

5. I händelse med tillämpning af de fyra första reglerna det bestämda antalet riksdagsmän ej blir placeradt, fördelas det återstående antalet å de valområden och städer, hvilka visa största folkmängdsöfverskott utöfver en eller flera jämna valkvoter.

Med tillägg af denna regel skulle således för närvarande och säkerligen en lång tid framåt någon tvekan ej kunna uppstå om rätta fördelningen af det bestämda representantantalet. Dock är härmed ej en för alla i framtiden tänkbara händelser tillräcklig ledning gifven. Ty det skulle ock kunna inträffa, att, i motsats mot hvad vi nyss förutsatt, det bestämda antalet riksdagsmän vore för litet för att fylla alla de platser, som enligt de ofvan angifna fyra reglerna skola fyllas. Ja, man kan nästan med visshet påstå, att så skulle blifva fallet, såvidt folkökningen i riket fortfar. I sådan händelse kommer nämligen ofelbart att inträffa, dels att allt flera domsagor måste bildas och dels att allt flera städer nå upp till halfva valkvoten eller däröfver. Då nu hvarje domsaga och hvarje sådan stad skulle äga rätt att välja riksdagsmän, kunde följden blifva, att sammanlagda antalet af de riksdagsmän, som skulle väljas i de folkrikare områdena och städerna på grund af valkvoten, jämte de riksdagsmän, som skulle väljas i de sig sålunda ökande städer och domsagor, som ovillkorligen skulle äga rätt till hvar sin riksdagsman, öfverstege 230.

Äfven på en sådan eventualitet, om den ock är framtiden förbehållen, måste vid utarbetande af grundlagsbestämmelser afseende fästas. Det har då synts oss riktigast att, om och när ett sådant fall inträffar, följande regler skola gälla. Utgående från de städer med folkmängd uppgående till eller öfverstigande halfva men ej uppgående till hela valkvoten och de valområden, som jämförda med andra sådana städer och andra valområden hafva minsta folkmängden, skulle man dels förena sådana städer med omgifvande område och dels med något angränsande område förena sådant område. Vid en dylik förening skulle naturligtvis iakttagas, att stad eller område icke förenades med ett sådant område, att genom själfva föreningen det nybildade området skulle erhålla så stor folkmängd, att det på grund af valkvoten borde äga rätt att utse en riksdagsman utöfver det antal, som det område, med hvilket ett område eller en stad skulle förenas, före föreningen haft rätt att utse.

Vi erhålla härigenom ännu en regel:

6. Om antalet riksdagsmän, som efter de fyra första reglerna skulle blifva att utse, öfverstiger tvåhundra-trettio, skall, i den mån det är behöfligt för att nedbringa antalet riksdagsmän, valområde förenas med annat

område eller stad med valområde i enlighet med de närmare anvisningar, som nyss angifvits.

Hittills hafva vi behandlat frågan om valkretsindelningen hufvudsakligen ur synpunkten af det bestämda riksdagsmannantalets fördelning dels å städer, dels å områden, som bestå af domsaga eller af domsaga med därinom inneslutna städer. Härvid har visserligen såsom ett naturligt resultat af de grundsatser vi uppställt visat sig, att ett antal enmansvalkretsar uppstå, nämligen dels de städer, dels de domsagor eller af domsaga med däri inneslutna städer bestående områden, hvilkas folkmängd ej öfverstiger dubbla valkvoten på samma gång som den icke heller visar sådant öfverskott öfver den enkla valkvoten, att de på denna grund äga att välja mera än en riksdagsman. Men huruvida de domsagor eller af domsaga jämte städer bestående områden och de städer, som på grund af sin folkmängd äga rätt till mera än en representant, skola bilda flermansvalkretsar, eller huruvida de skola uppdelas i enmansvalkretsar, är ännu en öppen fråga.

Hvad då först beträffar domsagorna och de af domsaga jämte städer bestående områdena, följer af hvad vi ofvan yttrat om olämpligheten af flermansvalkretsars anordnande å landsbygden, att vi anse dem böra uppdelas i så många valkretsar, som området äger att utse representanter. Och den regel, hvarefter detta skall ske, synes i öfverensstämmelse med hvad nu gäller böra affattas så, att delningen företrädesvis göres efter häradsgränserna.

I fråga om de större städerna ställer sig saken annorlunda. Nu gällande bestämmelser innehålla som bekant, att stad, som har att utse flera riksdagsmän, må, på sätt om val till stadsfullmäktige är stadgadt, kunna indelas i valkretsar. Sådant stad kan således antingen välja samfaldt eller uppdelas i flera valkretsar. Någon särskild anledning att med frångående af denna föreskrift uppdelas städerna i enmansvalkretsar synes ej vara för handen. Den har hittills icke gifvit skäl till missnöje och det är ej att förmoda, att den skulle verka mindre fördelaktigt i händelse rösträtten utsträcker.

Däremot finnes ett vägande skäl emot införande af systemet med enmansvalkretsar i dessa städer. Det är en stor fördel, om de grunder, efter hvilka en valkretsindelning skall verkställas, äro så bestämda, att möjlighet till godtycke vid skeende omregleringar om ej helt och hållet dock i största tänkbara grad förebygges. Det system vi här ofvan förordat utmärker sig just för sådana bestämda grunder. Det är i själfva verket endast på två punkter, som den omreglerande myndigheten har val mellan flera möjligheter. Detta är för det första fallet i afseende å uppdelningen

af de större domsagorna och af domsaga jämte städer bestående områdena. Anvisning är visserligen gifven, att delningen af dem företrädesvis bör ske efter häradsgränserna, men då denna föreskrift ej är och näppeligen bör göras ovilkorlig, förefinnes ju där en möjlighet till val emellan olika utvägar och således en möjlighet till godtycke. Denna möjlighet är dock praktiskt taget ej stor. De naturliga och kommunala gränsförhållandena inskränka helt visst i de allra flesta fall den reglerande myndighetens valfrihet högst betydligt. Det andra fallet, då föreskrifterna för omregleringen ej kunna göras fullt bindande, afser den framtida eventualitet, att det bestämda antalet riksdagsmän måste enligt regel 6 här ofvan ernås genom förening af valområde med annat valområde eller stad med sådant område. Men äfven därvid torde de förordade reglerna vara så pass snäfvä, att faran för godtycke ej kan vara synnerligen stor.

Annorlunda är förhållandet med de större städerna. Territoriella församlingar, som staden innesluter, kunna ingalunda med säkerhet bilda underlag för en något så när likformig indelning i enmansvalkretsar. Och där så ej är fallet, är man hänvisad till så små enheter som rotar och kvarter, för hvilkas sammanförande uppenbarligen alls inga betryggande regler kunna gifvas. Då de stora städerna efter vår mening ej böra i afseende å valkretsindelning försättas i ett betydligt ogynnsammare läge än landet i öfrigt, kunna vi således ej förorda, att hittills gällande grundsatser i fråga om dem öfvergifvas.

Vi hålla före, att de regler för valkretsars delning och representantantalets fördelning å de särskilda valkretsarne, hvilka vi här ofvan motiverat, äro öfverensstämmande med rättvisa och billighet på samma gång de äro praktiska och väl ansluta sig till befintliga förhållanden.

Det är emellertid, såsom förut framhållits, gifvet, att, rent matematiskt taget, full rättvisa aldrig kan ernås med ett system, som utgår från naturliga valkretsar. Så kan det efter ofvan föreslagna regler inträffa, att en valkrets, som har att utse en riksdagsman, innehåller blott 11- å 12,000 invånare, under det en annan, som ej heller får utse mer än en riksdagsman, kan innehålla 25- å 30,000. Sådant kan ej undvikas. Frågan, huruvida ett naturligt valkretssystem är öfverensstämmande med rättvisa, kan därför icke besvaras genom en undersökning af, huru förhållandena vid någon viss tidpunkt gestalta sig. Den kan endast finna ett svar, om man undersöker, huruvida i själfva systemet ingår någon princip, som med nödvändighet eller åtminstone med någon större grad af sannolikhet skulle kunna anses permanent verka i riktning af orättvisa eller obillighet. Men så är säkerligen ej förhållandet med de regler vi angifvit. Väl kan man redan nu med säkerhet förutse, att vissa förskjutningar i valkretsindel-

ningen tid efter annan komma att äga rum. Men det är omöjligt att påstå, att dessa förskjutningar skulle kunna tendera till att framkalla någon bestående orättvisa. De kunna framkalla ojämnheter, men dessa ojämnheter blifva helt säkert i sin ordning häfda eller motvägda af nya, i motsatt riktning verkande förändringar.

Ville man särskildt fästa sig vid proportionen mellan landets representation och de själfständigt väljande städernas, torde riktigheten af hvad vi nu yttrat tydligt framgå. Städer, som nu skulle förenas med domsagor, kunna uppnå sådan folkmängd, att de skola utgöra egna valkretsar. Men nu befintliga domsagor kunna ock hinna upp till en sådan folkmängd, att de måste tudelas i nya domsagor. I förra fallet uppkomma nya stadsvalkretsar, i senare fallet nya landtvalkretsar.

För närvarande skulle visserligen medelsiffran för det antal invånare, som en å landet vald riksdagsman komme att representera, utgöra 23,095, under det att medelsiffran för det antal, en riksdagsman i de själfständigt väljande städerna komme att representera, skulle utgöra 20,397. Men denna olikhet är beroende på tillfälliga orsaker. Efter några valperioder skulle förhållandet kunna blifva det motsatta.

I afseende å valkretsindelningens efter hand skeende omreglering föreslå vi bibehållande af nu gällande föreskrift, hvarigenom denna omreglering är öfverlämnad åt Konungen. Efter vår uppfattning innebär detta nämligen en större trygghet för att regleringen verkställas opartiskt, än om denna åtgärd blifver föremål för beslut af Riksdagen, där ett härskande partis intressen kunna spela in vid afgörandet.

I likhet med regeringen hålla vi före, att en särskild vallag, innefattande detaljbestämmelser rörande valens förrättande, röstlängd m. m., kan vara behöflig och nyttig. Men då frågan om antagande af en sådan lag nu ej föreligger, sakna vi anledning att ingå i någon närmare utveckling af de bestämmelser, vi anse densamma böra innehålla.

De ändringar i nu gällande grundlagsparagrafer, som vårt förslag innefattar utöfver bestämmelserna rörande valrätt och valkretsindelning, hvilka vi redan utförligt motiverat, äro endast sådana, som stå i samband med dessa bestämmelser eller med upphäfvande af det medelbara valsättet eller ock anknyta sig till förutsättningen, att en vallag bör antagas. Vi torde därför ej behöfva närmare grunda desamma.

En tablå, utvisande huru representantantalet efter de grundsatser vi föreslå skulle med nuvarande folkmängdsförhållanden komma att fördelas, bifogas såsom bilaga.

På grund af hvad vi sålunda anfört, få vi — under erinran att en eller annan brist i formuleringen af grundlagsparagraferna naturligtvis

kan förefinnas och under anhållan att, därest vårt förslag till sina hufvudgrunder skulle af konstitutionsutskottet förordas, utskottet behagade föreslå de formella jämkningar och förbättringar däri, som må finnas påkallade — hemställa

att Riksdagen måtte såsom hvilande för vidare behandling i grundlagsenlig ordning antaga följande förslag till ändrad lydelse af:

Regeringsformen.

§ 49.

Riksdagen representerar svenska folket. De rättigheter och åligganden, som gällande lag tillägger Rikets Ständer, tillkomma hädanefter Riksdagen. Den fördelas i två kamrar, hvilkas ledamöter väljas, på sätt riksdagsordningen angifver. Kamrarne — — — sammankalla.

Har urtima Riksdag — — — — sammanhang.

§ 87.

1:o Riksdagen — — — — sägs.

2:o Riksdagen — — — — antagande.

3:o Riksdagen äge äfven gemensamt med Konungen stifta, förändra eller upphäfva lag om val till riksdagsmän.

Riksdagsordningen.

§ 13.

Andra Kammarens ledamöter skola till ett antal af tvåhundra-trettio väljas för en tid af tre år, räknadt från och med januari månads början året näst efter det, under hvilket valet skett.

§ 14.

1. Stad, hvars folkmängd uppgår till eller öfverstiger en fyrahundra-sextiondedel af rikets folkmängd, skall välja en riksdagsman, där ej stadens folkmängd uppgår till eller öfverstiger två tvåhundra-trettiondedelar af rikets folkmängd, i hvilken händelse staden efter sin folkmängd skall välja en riksdagsman för hvarje fullt tal, motsvarande en tvåhundra-trettiondedel af rikets folkmängd.

2. För hvarje område, bestående af en domsaga jämte städer, som kunna vara belägna inom domsagans gränser med undantag af de städer,

som afses i mom. 1, skall utses en riksdagsman, där ej områdets folkmängd uppgår till eller öfverstiger två tvåhundra-trettiondedelar af rikets folkmängd, i hvilken händelse för området efter dess folkmängd skall utses en riksdagsman för hvarje fullt tal, motsvarande en tvåhundra-trettiondedel af rikets folkmängd. Där stad, som i detta mom. afses, gränsar intill två eller flera domsagor, skall den stad anses belägen inom domsaga, som innefattar härad eller tingslag, hvartill staden af ålder räknats eller, där detta ej kan utrönas, inom den domsaga, som äger minsta folkmängden.

3. Understiger antalet riksdagsmän, som med tillämpning af mom. 1 och 2 blifver att utse, tvåhundra-trettio, skall det återstående antalet riksdagsmän fördelas å städer, som i mom. 1, och områden, som i mom. 2 äro nämnda, sålunda att de af dessa städer och områden, hvilkas folkmängder med de största talen öfverskjuta jämna tvåhundra-trettiondedelar af rikets folkmängd, ytterligare utse hvar sin riksdagsman, till dess det bestämda antalet riksdagsmän uppnåtts.

4. Där åter antalet riksdagsmän, som med tillämpning af mom. 1 och 2 vore att utse, skulle öfverstiga tvåhundra-trettio, skall, i den mån sådant erfordras, dels i mom. 2 omförmäldt område för riksdagsmannaval förenas med därtill gränsande område och dels stad, hvars folkmängd uppgår till eller öfverstiger en fyrahundra-sextiondedel men icke uppgår till en tvåhundra-trettiondedel af rikets folkmängd, förenas med angränsande område. Därvid skall iakttagas dels att de områden och städer, som äga minsta folkmängd, företrädesvis böra till dylik förening ifrågakomma och dels att de ej må förenas med område, hvars folkmängd öfverskjuter en eller flera jämna tvåhundra-trettiondedelar af rikets folkmängd med ett sådant tal, att detsamma, sammanlagdt med antalet invånare i det område eller den stad, som skulle därmed förenas, uppgår till eller öfverskjuter en tvåhundra-trettiondedel af rikets folkmängd.

5. Stad, som äger att utan förening med domsaga utse riksdagsman, skall utgöra en valkrets, dock att, där stad skall utse flera riksdagsmän, den må, på sätt om val till stadsfullmäktige är stadgadt, kunna indelas i flera valkretsar. Område, som i mom. 2 är omförmäldt, skall, där för detsamma skall utses allenast en riksdagsman, utgöra en valkrets. Område, för hvilket två eller flera riksdagsmän skola utses, skall indelas i så många valkretsar, som motsvarar det antal riksdagsmän, som för området skall utses, och skall denna indelning, där så lämpligen ske kan, anordnas efter häradsgränserna.

6. Riksdagsmännens antal för hvar och en af de städer, hvilkas folkmängd uppgår till eller öfverstiger en tvåhundra-trettiondedel af rikets

folkmängd, så ock indelningen till valkretsar af öfriga städer samt domsagor bestämmes efter ofvan angifna grunder hvart tionde år af Konungen. Den ordning, som sålunda fastställles, vinner ej tillämpning förrän vid de val, hvilka näst därefter enligt § 16 mom. 1 skola äga rum.

§ 15.

Valrätt tillkommer en hvar välfrejdad svensk man från och med kalenderåret näst efter det, hvarunder han uppnått tjugofyra års ålder, dock ej

- a) den, som står under förmynderskap eller är försatt i konkurstillstånd;
- b) den, som på grund af gällande föreskrifter angående fattigvården står under fattigvårdsstyrelses målsmans- eller husbonderätt;
- c) den, som icke erlagt de honom påförda utskylder till staten, hvilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren;
- d) värnpliktig, som icke fullgjort de honom till och med utgången af sistförflutna kalenderåret åliggande värnpliktsöfningar.

Närmare bestämmelser rörande tillämpningen af nu stadgade villkor meddelas i vallagen.

§ 16.

1. Val — — — (lika med nuvarande § 15 mom. 1) — — — gälla.
2. Förordnar — — — (lika med nuvarande § 15 mom. 2) — — — tiden.

§ 17.

Valen till Andra Kammaren äro omedelbara. I stad, som har att ensam sända en eller flera riksdagsmän, förrättas valen inför magistraten. I öfriga valkretsar afgifvas rösterna särskildt för hvarje kommun eller, där kommunen är delad i valdistrikt, för hvarje sådant distrikt, på sätt i vallagen närmare bestämmes; och skola för rösternas sammanräknande och fullmakts utfärdande åt den, som de flesta rösterna erhållit, valprotokollen insändas till domhafvanden eller, om två domsagor äro för valen förenade, till domhafvanden i den af dessa domsagor, hvilken äger den största folkmängden.

§ 18.

Vid val till riksdagsmän i Andra Kammaren tillkommer hvarje röstande en röst. Den, som därvid erhållit de flestas röster, vare lagligen vald, och skilje lotten emellan dem, som erhållit lika röstetal.

Närmare bestämmelser om valen meddelas i vallagen.

§ 19.

Till ledamöter i Andra Kammaren kunna endast utses män, som äga valrätt inom den kommun eller någon af de kommuner, för hvilka de väljas, och icke enligt § 26 äro obehöriga att vara riksdagsmän.

§ 20.

För den, som blifvit utsedd till ledamot i Andra Kammaren, utfärdas ofördröjligen fullmakt i två exemplar, underskrifna för stad, som har att utan förening med domsaga utse riksdagsman, af dess magistrat och för annan valkrets af domhufvanden; och skall det ena exemplaret öfverlämnas åt den valde och det andra insändas till justitiedepartementet. Fullmakterna böra hafva följande lydelse:

»Vid riksdagsmannaval, som den — — — (dag, månad, år) — — — hållits i — — — (valkretsens eller i fråga om stad, som är delad i flera valkretsar, stadens namn) har» N. N. »blifvit utsedd till ledamot af Riksdagens Andra Kammare för en tid af tre år, räknade från och med den 1 januari nästkommande år» (eller om valet hållits efter treårsperiodens början: »för tiden till den 1 januari år — — —»), »hvarom detta länder till bevis och fullmakt.» Ort och tid.

§ 22.

1. Är någon missnöjd med val till riksdagsman i Andra Kammaren, må han däröfver anföra besvär hos Konungens befallningshafvande i valorten eller, där fråga om val för en och samma valkrets handlagts inom särskilda län, hos befallningshafvanden i det län, där slutliga handläggningen skett. För det ändamål äger klaganden hos domhufvande eller magistrat, som slutligen handlagt valfrågan, äska behörigt protokollsutdrag, hvilket genast eller inom högst två dagar därefter bör till klaganden utlämnas; och skall han, vid förlust af talan, sist inom åtta dagar efter valförrättningens slut ingifva sina besvär till Konungens befallningshafvande, som, på sätt i 11 § stadgas, lämnar vederbörande tillfälle att sig förklara samt sist innan nästa dags utgång, efter det den för förklarings afgifvande bestämda tid tilländalupit, sitt utslag i målet utfärdar.

2. Den — — — — sägs.
3. Vill — — — — enligt mom. 2.

c) Gemensamma bestämmelser.

§ 25.

Befinnes — — — — ogild.
Äro — — — — anställdt.

Valsedlar, som vid riksdagsmannaval afgifvits, skola af valets förrät-
tare inläggas under försegling och förvaras till dess valets giltighet veder-
börligen afgjorts.

§ 38.

1. Konstitutionsutskottet tillkommer att granska rikets grundlagar samt
att hos Riksdagen föreslå de ändringar däruti, dem utskottet anser högst nö-
diga eller nyttiga och möjliga att verkställa, så ock att meddela utlåtande öfver
de från kamrarna till utskottet hänvisade grundlagsfrågor samt förslag till
stiftande, ändring, förklaring eller upphäfvande af lag om val till riksdagsmän.

2. Utskottet — — — — stadgad.

3. Utskottet — — — — proposition.

Stockholm den 15 mars 1904.

Karl Staaff.
Aug. Henricson.

Carl Carlson Bonde.
T. Zetterstrand.

I motionens hufvudsyfte instämma:

<i>Magnus Höjer.</i>	<i>J. Bromée.</i>	<i>Lars Eriksson.</i>
<i>M. F. Nyström.</i>	<i>C. J. Hammarström.</i>	<i>W. Johansson i Öija.</i>
<i>Albin Ahlstrand.</i>	<i>C. J. F. Ljunggren.</i>	<i>Chr. Olsson.</i>
<i>G. Jansson.</i>	<i>O. Anderson.</i>	<i>John Olsson.</i>
<i>Edvard Wavrinsky.</i>	<i>David Holmgren.</i>	<i>H. E. Collvin.</i>
<i>J. E. Ericsson i Ahlberga.</i>	<i>Oskar Berg.</i>	<i>J. G. Forsberg.</i>
<i>Carl Jansson i Edsbäcken.</i>	<i>Adolf Janson i Bråten.</i>	<i>G. M. Sandin.</i>
<i>J. Byström.</i>	<i>Victor Moll.</i>	<i>Ernst Beckman.</i>
<i>Anders Sterner.</i>	<i>Fridtjuv Berg.</i>	<i>M. Sundström.</i>
<i>G. Lindgren i Islingby.</i>	<i>Johan Ericsson.</i>	<i>Joh. Er. Nordin.</i>
<i>J. E. Granlund.</i>	<i>Alfred Ohlsson.</i>	<i>Henrik Hedlund.</i>
<i>R. Ekholm.</i>	<i>J. Persson.</i>	<i>M. Matsson.</i>
<i>O. G. Erikson.</i>	<i>Jakob Pettersson.</i>	<i>Ol. Olsson i See.</i>
<i>Jacob Larsson.</i>	<i>K. G. Karlsson.</i>	<i>Alfr. Lundgren.</i>
<i>Hugo Segerdahl.</i>	<i>Gust. Österberg.</i>	<i>Johan Forssell.</i>
<i>Carl Lindhagen.</i>	<i>D. Persson i Tällberg.</i>	<i>A. Hansson.</i>
<i>Julius Centerwall.</i>	<i>Karl Starbäck.</i>	<i>R. A. Wavrinsky.</i>
<i>S. H. Kvarnzelius.</i>	<i>E. G. Akerlind.</i>	<i>L. Gust. Broomé.</i>
<i>A. Ekman.</i>	<i>Erik Wijk.</i>	<i>A. Thylander.</i>
<i>J. P. Jansson.</i>	<i>Karl Hultkrantz.</i>	<i>Henric Öhngren.</i>
<i>And. Olsson.</i>	<i>Gerard De Geer.</i>	<i>H. Pantzarhielm.</i>
<i>W. Styrländer.</i>	<i>Emil Hammarlund.</i>	<i>Oskar Eklund.</i>
<i>Curt Wallis.</i>	<i>Robert Johansson.</i>	

Rikets indelning för bestämmande af de 230 riksdagsmannaplatsernas fördelning.	Folkmängd 19 ³¹ / ₁₂ 02.	Antal riksdagsmän, utsedde för			Öfverskott öfver jämn valköt.
		full valköt.	område el. stad med mindre än full valköt.	folk- mängd öfver val- kvoten.	
Stockholms stad	305,819	13	—	1	11,980
Stockholms län.					
Stockholms läns västra domsaga 20,445					
Sigtuna	540	20,985	—	1	—
Norra Roslags domsaga.....	30,186				
Öregrund och Östhammar.....	1,889	32,075	1	—	9,472
Mellersta Roslags domsaga.....	22,541				
Norrtälge	3,398	25,939	1	—	3,336
Södra Roslags domsaga	47,768				
Vaxholm	2,147	49,915	2	—	4,709
Södertörns domsaga	42,775				
Södertälge.....	8,551	51,326	2	—	6,120
Uppsala län.					
Uppsala läns södra domsaga ...	21,552				
Enköping.....	4,395	25,947	1	—	3,344
» » mellersta domsaga.....		23,253	1	—	650
» » norra » 		51,908	2	—	6,702
Uppsala stad		23,803	1	—	1,200
Södermanlands län.					
Nyköpings domsaga	44,840				
Nyköping	7,681				
Trosa.....	797	53,318	2	—	8,112
Oppunda och Villåttinge härads domsaga		47,390	2	—	2,184
Lifgedingets domsaga	48,564				
Torshälla	1,809				
Strängnäs	2,428				
Mariefred	1,180	53,981	2	—	8,775
Eskilstuna		13,622	—	1	—

Rikets indelning för bestämmande af de 230 riksdagsmannaplatsernas fördelning.	Folkmängd 19 ¹¹ / ₁₂ 02.	Antal riksdagsmän, utsedde för			Öfverskott öfver jämn valkvt.
		full valkvt.	område el. stad med mindre än full valkvt.	folk- mängd öfver val- kvoten.	
Östergötlands län.					
Kinda och Ydre domsaga	26,431	1	—	—	3,828
Vifolka, Valkebo o. Gullbergs domsaga	25,675	1	—	—	3,072
Åkerbo, Bankekind och Hanekinds domsaga	24,515	1	—	—	1,912
Hammarkinds o. Skärkinds domsaga	22,549				
Söderköping	1,917	24,466	1	—	1,863
Finspånga läns härads domsaga	26,995	1	—	—	4,392
Björkekind, Östkinds m. fl. härads domsaga	37,013	1	—	1	14,410
Lysings och Göstrings domsaga	24,712				
Skeninge	1,353	26,065	1	—	3,462
Aska, Dals och Bobergs domsaga	29,715				
Motala	2,944				
Vadstena	2,378	35,037	1	—	1 12,434
Linköping	14,793		—	1	—
Norrköping	42,033	1	—	1	19,430
Jönköpings län.					
Tveta, Vista och Mo domsaga	41,742				
Grenna	1,167	42,909	1	—	1 20,306
Norra och Södra Vedbo domsaga	32,107				
Eksjö	3,840	35,947	1	—	1 13,344
Östra härads domsaga	22,914	1	—	—	311
Västra »	28,728	1	—	—	6,125
Östbo och Västbo domsaga	49,838	2	—	—	4,632
Jönköping	23,151	1	—	—	548
Kronobergs län.					
Östra Värends domsaga	56,138				
Växjö	7,528	63,666	2	—	1 18,460

Rikets indelning för bestämmande af de 230 riksdagsmannaplatsernas fördelning.	Folkmängd 19 ³¹ / ₁₂ 02.	Antal riksdagsmän, utsedde för			Öferskott öfver jämn valkvot.
		full valkvot.	område el. stad med mindre än full valkvot.	folk- mängd öfver val- kvoten.	
Mellersta Väreuds domsaga	26,167	1	—	—	3,564
Västra » »	28,781	1	—	—	6,178
Sunnerbo domsaga	39,457	1	—	1	16,854
Kalmar län.					
Tjustrs domsaga	40,459				
Västervik	8,734	49,193	2	—	3,987
Sevede och Tunaläns domsaga ..	26,980				
Vimmerby	2,274	29,254	1	—	6,651
Aspelands och Handbörds domsaga	29,216	29,216	1	—	6,613
Norra Möre och Stranda domsaga	28,111				
Oskarshamn	7,360	35,471	1	—	12,868
Kalmar	13,256	13,256	—	1	—
Södra Möre domsaga	28,656	41,857	1	—	19,254
Ölands domsaga	984	29,640	1	—	7,037
Borgholm					
Gottlands län.					
Gottlands norra domsaga	22,033				
Visby	8,620	30,653	1	—	8,050
Gottlands södra domsaga	22,552	—	—	1	—
Blekinge län.					
Östra härads domsaga	33,768	25,164	1	—	2,561
Medelstads härads domsaga	3,197				
Ronneby	3,197	36,965	1	—	14,362
Bräkne härads domsaga	24,826				
Karlshamn	7,106	31,932	1	—	9,329
Listers härads domsaga	25,922				
Sölvesborg	2,151	28,073	1	—	5,470
Karlskrona		25,442	1	—	2,839

Rikets indelning för bestämmande af de 230 riksdagsmannaplatsernas fördelning.	Folkmängd 19 ³¹ / ₁₂ 02.	Antal riksdagsmän, utsedde för			Öfverskott öfver jämn valkvt.
		full valkvt.	område el. stad med mindre än full valkvt.	folk- mängd öfver val- kvoten.	
Kristianstads län.					
Norra Åsbo domsaga	24,934	1	—	—	2,331
Södra Åsbo och Bjäre domsaga 27,011					
Engelholm 3,129	30,140	1	—	—	7,537
Västra Göinge domsaga	33,437	1	—	1	10,834
Villands och Östra Göinge domsaga	49,916				
Kristianstad 10,514	60,430	2	—	1	15,224
Gärds och Albo domsaga	33,560	1	—	1	10,957
Ingelstads och Järrestads domsaga	34,689				
Simrishamn 2,050	36,739	1	—	1	14,136
Malmöhus län.					
Oxie och Skytts domsaga	49,077				
Trelleborg 3,048					
Skanör med Falsterbo 923	53,048	2	—	—	7,842
Luggude domsaga	55,504	2	—	—	10,298
Rönnebergs, Onsjö och Harjagers domsaga	45,909	2	—	—	703
Torna och Bara domsaga	44,084	1	—	1	21,481
Frosta härads domsaga	24,553	1	—	—	1,950
Färs » »	24,933	1	—	—	2,330
Vemmenhögs, Ljunits och Herrestads domsaga	36,791				
Ystad 10,044	46,835	2	—	—	1,629
Malmö	64,653	2	—	1	19,447
Helsingborg	25,667	1	—	—	3,064
Lund	17,141	—	1	—	—
Landskrona	14,846	—	1	—	—

Rikets indelning för bestämmande af de 230 riksdagsmannaplatsernas fördelning.	Folkmängd 19 ³¹ / ₁₂ 02.	Antal riksdagsmän, utsedde för			Öferskott öfver jämn valkvot.
		full valkvot.	område el. stad med mindre än full valkvot.	folk- mängd öfver val- kvoten.	
Hallands län.					
Hallands läns södra domsaga ... 46,339					
Laholm 1,799	48,138	2	—	—	2,932
Hallands läns mellersta domsaga 40,692					
Falkenberg 2,702					
Varberg 6,253	49,647	2	—	—	4,441
Hallands läns norra domsaga ... 26,472					
Kungsbacka 1,001	27,473	1	—	—	4,870
Halmstad 15,903		—	1	—	—
Göteborgs och Bohus län.					
Askims, Hisings och Säfvedals domsaga	55,347	2	—	—	10,141
Inlands domsaga 29,669					
Kungälf 1,201					
Marstrand 1,596	32,466	1	—	—	9,863
Orusts och Tjörns domsaga 30,409		1	—	—	7,806
Sunnervikens domsaga } 45,459					
Lysekil					
Uddevalla 10,172	55,631	2	—	1	10,425
Norrvikens domsaga 33,671					
Strömstad 2,866	36,537	1	—	1	13,934
Göteborg 133,625		5	—	1	20,610
Älfsborgs län.					
Flundre, Väne och Bjärke domsaga 31,690					
Vänerns borg 6,836	38,526	1	—	1	15,923
Vätö, Ale och Kullings domsaga 38,410					
Alingsås 3,500	41,910	1	—	1	19,307
Ås och Gäsene domsaga 20,392		—	1	—	—

Rikets indelning för bestämmande af de 230 riksdagsmannaplatsernas fördelning.	Folkmängd 19 ³¹ / ₁₂ 02.	Antal riksdagsmän, utsedde för			Öfverskott öfver jämn valkvot.
		full valkvot.	område el. stad med mindre än full valkvot.	folk- mängd öfver val- kvoten.	
Kinds och Redvägs domsaga ... 38,497					
Ulricehamn 1,520	40,017	1	—	1	17,414
Marks, Vedens och Bollebygds domsaga	50,509	2	—	—	5,303
Nordals, Sundals och Valbo domsaga...	36,239	1	—	1	13,636
Tössbo och Vedbo domsaga..... 32,213					
Åmål..... 3,565	35,778	1	—	1	13,175
Borås	16,383	—	1	—	—
Skaraborgs län.					
Norra Vadsbo domsaga..... 26,039					
Mariestad 3,853	29,892	1	—	—	7,289
Södra Vadsbo domsaga.....	30,488	1	—	—	7,885
Gudhems och Kåkinds domsaga 28,940					
Sköfde 4,946					
Hjo..... 1,752	35,638	1	—	1	13,035
Vartofta och Frökinds domsaga 35,988					
Falköping..... 3,237	39,225	1	—	1	16,622
Skånings, Vilske och Valle dom- saga 27,625					
Skara..... 4,630	32,255	1	—	—	9,652
Åse, Viste, Barne och Laske domsaga	36,082	1	—	1	13,479
Kinnefjärdings, Kinne och Kål- lands domsaga..... 31,560					
Lidköping..... 5,500	37,060	1	—	1	14,457
Värmlands län.					
Östersysslets domsaga..... 39,270					
Kristinehamn..... 7,050					
Filipstad..... 3,724	50,044	2	—	—	4,838
Mellansysslets domsaga.....	37,572	1	—	1	14,969
Södersysslets »	28,170	1	—	—	5,567

Rikets indelning för bestämmande af de 230 riksdagsmannaplatsernas fördelning.	Folkmängd 19 ³¹ / ₁₂ 02.	Antal riksdagsmän, utsedde för			Öfverskott öfver jämn valkvot.
		full valkvot.	område el. stad med mindre än full valkvot.	folk- mängd öfver val- kvoten.	
Nordmarks domsaga.....	21,530	—	1	—	—
Jösse domsaga	32,198	1	—	—	9,595
Frykdals domsaga	36,176	1	—	1	13,573
Älfvals och Nyeds domsaga.....	36,347	1	—	1	13,744
Karlstad	12,807	—	1	—	—
Örebro län.					
Öster-Närkes domsaga	43,498	1	—	1	20,895
Väster-Närkes »	52,695				
Askersund.....	1,764	54,459	2	—	9,253
Nora domsaga.....	37,883				
Nora	1,658	39,541	1	—	16,938
Lindes domsaga	34,361				
Lindesberg	2,049	36,410	1	—	13,807
Örebro	23,500	23,500	1	—	897
Västmanlands län.					
Västmanlands södra domsaga.....	30,351	30,351	1	—	7,748
» västra »	28,083				
Köping.....	4,694				
Arboga	5,217	37,994	1	—	15,391
Västmanlands norra domsaga.....	27,934	27,934	1	—	5,331
» östra »	33,248				
Sala.....	7,043	40,291	1	—	17,688
Västerås	12,592	12,592	—	1	—
Kopparbergs län.					
Falu domsaga.....	43,662				
Falun.....	10,478	54,140	2	—	8,934
Hedemora domsaga	36,061				
Hedemora	1,890				
Säter	718	38,669	1	—	16,066

Rikets indelning för bestämmande af de 230 riksdagsmannaplatsernas fördelning.	Folkmängd 19 ³¹ / ₁₂ 02.	Antal riksdagsmän, utsedde för			Öfverskott öfver jämn valkvt.
		full valkvt.	område el. stad med mindre än full valkvt.	folk- mängd öfver val- kvoten.	
Nedan-Siljans domsaga	41,242	1	—	1	18,639
Ofvan-Siljans »	29,678	1	—	—	7,075
Näs och Malungs domsaga	27,078	1	—	—	4,475
Smedjebackens »	30,222	1	—	—	7,619
Gäflleborgs län.					
Gästriklands domsaga	66,170	2	—	1	20,964
Södra Hälsinglands domsaga	53,031	2	—	—	7,825
Norra » » ... 43,865					
Hudiksvall	4,852	48,717	2	—	3,511
Västra Hälsinglands domsaga	32,734	1	—	—	10,131
Gäflle	30,540	1	—	—	7,937
Söderhamn	11,460	—	1	—	—
Västernorrlands län.					
Medelpads västra domsaga	32,751	1	—	—	10,148
» östra »	46,631	2	—	—	1,425
Ångermanlands södra domsaga 30,420					
Härnösand	8,246	38,666	1	—	16,063
Ångermanlands inellersta domsaga	25,076	1	—	—	2,473
» västra »	23,564	1	—	—	961
Nätra och Nordingrå »	24,915	1	—	—	2,312
Sjålevads och Arnäs domsaga... 26,534					
Örnsköldsvik	2,729	29,263	1	—	6,660
Sundsvall	15,671	—	1	—	—
Jämtlands län.					
Jämtlands östra domsaga	31,362	1	—	—	8,759
» norra »	29,690	1	—	—	7,087
» västra »	26,134				
Östersund	7,023	33,157	1	—	10,554
Härjedalens domsaga	18,957	—	1	—	—

Rikets indelning för bestämmande af de 230 riksdagsmannaplatsernas fördelning.	Folkmängd 19 ³¹ / ₁₂ 02.	Antal riksdagsmän, utsedde för			Öfverskott öfver jämn valkvot.
		full valkvot.	område el. stad med mindre än full valkvot.	folk- mängd öfver val- kvoten.	
Västerbottens län.					
Västerbottens södra domsaga ... 47,352					
Umeå..... 4,373	51,725	2	—	—	6,519
Västerbottens västra domsaga.....	31,640	1	—	—	9,037
» mellersta »	22,254	—	1	—	—
» norra » ... 40,931					
Skellefteå 1,349	42,280	1	—	1	19,677
Norrbottens län.					
Piteå domsaga 31,492					
Piteå 2,702	34,194	1	—	1	11,591
Luleå domsaga 30,983					
Luleå..... 9,406	40,389	1	—	1	17,786
Kalix domsaga 27,100	27,100	1	—	—	4,497
Lappmarks domsaga..... 19,131	19,131	—	1	—	—
Torneå domsaga 19,392					
Haparanda 1,336	20,728	—	1	—	—
	5,198,752	166	19	45	
		230*)			

*) Häraf 42 riksdagsmän för större städer med ett innevånareantal af 856,707.

» 188 » » domsagor och med dem förenade mindre städer med ett innevånareantal af 4,342,045.

Ann. Valkvoten utgör för hela riket 22,603.
 » » » större städer 20,397.
 » » » domsagor med mindre städer..... 23,095.